

לשכת רב

הפקולטה למדעי היהדות
הקמפוס

דף שבועי

פרשת ויחי,

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
תשס"ח

מספר 735

ע"ש הלנה ופאול שולמן

על ברכת הבנים*

מנהג מקובל ונפוץ הוא לברך את הילדים בליל שבת בברכה הלקוחה מפרשתנו: "ישמך א-להים כאפרים וכמנשה" (– לבנים, ו"ישמך א-להים כשרה רבקה רחל ולאה" – לבנות, ולאחר מכן לברכם ב"בברכת כהנים", דהיינו "יברכך ה' וישמרך" וכו'. לא נכנס כאן לתולדותיו של מנהג זה, רק נציין שהוא מאוחר למדיי ונמצא בסידורו של ר' יעקב מעמדין.¹ נעמוד על נקודה אחת, והיא – אם יש לברך ביד אחת או בשתי ידיים. בשאלה זו דן ר' יצחק לאמפרונטי בספרו פחד יצחק,² וכה כתב:

ראיתי מדקדקים שלא לברך לתלמידים בשתי ידיים, ואומרים דכך עושים כדי שלא לקשר חסד בדין.³ אמנם אני נהגתי לברך הנשוי אשה בשתי ידיים, בעדו ובעד אשתו, ולפנויים ביד אחת.

ובספר 'חמדת ימים'⁴ פסק לברך ביד אחת דווקא, יד ימין. אבל ר' יעקב מעמדין כתב בסידורו:⁵ ומניחים שתי ידיהם על ראשיהם כמו שמצינו בכל המברכים. כדרך מנהג משה רבינו עליו השלום עין יפה (במ' כז: כג), כן ראוי למברך לעולם, כי טוב עין הוא יבורך (מש' כד: ג), וכן הכהנים בברכת כהנים בשתי ידיים. וכן מצינו במלאכים ליל ערב שבת, שאמרו ז"ל (שבת קיט ע"ב) שמניחין ידיהם על ראשו של אדם כשמברכין אותו... וכן היה מנהג אבי

* מאמר זה נסמך על מאמרו של מר דניאל רבינוביץ מסילבר ספרינג, מרילנד, שהופיע בכתב העת **אור המזרח**, נד ג'ד, תשס"ו, עמ' 180-185. ברשותו ובהסכמתו השמטתי ממנו חלקים והוספתי כמה נוסחים משלי, כי ראיתי טעם שיתפרסמו הדברים כאן (ד"ש).

¹ פרטים בעניין זה במאמרו הנ"ל של רבינוביץ.

² **פחד יצחק השלם**, ירושלים תשנ"ח, מערכת ה"בית", עמ' נד.

³ זהו מוטיב מצוי בקבלה שהשפיע על הרבה מנהגים, כגון לכפתר את הבגדים העליונים באופן שיהיה צד ימין תמיד על גבי צד שמאל, שיתגבר החסד על הדין. וכן כאשר משלבים ידיים, תהיה יד ימין על גבי יד שמאל, ואף לא לשלב אצבעות, כי כך מטשטשים את ההבדל בין חסד לדין. ועוד טעם שבסוד לברכה ביד אחת כתב ר' שלמה רוקקה, מקובל איטלקי בן המאה הי"ז (**כוונת שלמה**, ויניציא תל"ט, לב ע"ב-ע"ג): "ובהנחת היד על ראש הקטן הוא מתברך. ורמו לדבר כי ביד האב ט"ו אברים כמנין ט"ו תיבות שבפסוק 'יברכך ה' וישמרך'", כלומר יחולו על ראשך הברכות שבשלושה פסוקים אלו. ראו על כך במאמרו של פרופ' משה חלמיש "מקומה של הקבלה במנהג", **במנהגי ישראל**, מאת ד' שפרבר, ח"ג, ירושלים תשנ"ב, עמ' קצט.

⁴ **חמדת ימים**, חלק שבת, ונציא תקפ"ב, פרק ז' עמ' מח. וראו גם **במשנת חסידים** מאת ר' רפאל עמנואל חי יריקי, אמסטרדם תפ"ז, מסכת ליל שבת, ס"א.

⁵ **סידור היעב"ץ**, ירושלים תשנ"ב, ח"א, עמ' תקס"ד-תקס"ה. וכן הוא בשאילת יעב"ץ ח"ב, ס' כה.

מורי (ר' צבי אשכנזי, החכם צבי) הגאון ז"ל. ולא כחסרי דעת שיש קפידא לברך דוקא ביד אחת.

ובלשון של שמא יש להציע שהמנהג לברך ביד אחת נבע מתוך ניסיון להידמות ליעקב אבינו, שכאשר בירך את אפרים ומנשה, בירך כל אחד ביד אחת, כמוכן, ומעשה אבות סימן לבנים לדורות. וכאשר נתפשט מנהג זה בקהילות מסוימות, ביקשו חכמים לתת עוד טעם לדבר והציעו לפי דרכם הסברים על פי חכמת הנסתר.

יהא אשר יהא, המעניין הוא שמנהג זה שלא לברך בשתי ידיים נחשב בידי ציבורים מסוימים איסור, ושיטה זו ייחסו לגר"א. וכך פני הדברים: הרב ברוך הלוי אפשטיין, בעל 'תורה תמימה', מביא סיפור ששמע מפי "איש אמונים" שלו, בזה"ל:⁶

הגר"א מוילנא ברך את הגר"מ רי"ח (ר' יחזקאל) לנדא מו"ץ (מורה צדק) דוילנא (הוא בעל הנודע ביהודה) בשעת חופתו והניח ידו אחת על ראש הגרי"ח בשעת הברכה. ושאלוהו על ככה והשיב, כי לא מצינו ברכה בשתי ידים רק לכהנים במקדש.

על פי מסורת זו הסיק בעל 'תורה תמימה' להלכה שאסור מצד הדין למי שאינו כהן לברך בשתי ידיים. דבריו אלה התקבלו בחוגים מסוימים ואף הובאו בסידורים בני ימינו המיוחסים לגר"א.⁷ ואולם סיפור זה של מעשה הגר"א מופיע בנוסח שונה לחלוטין בספר 'מעשה אלפס' מאת ר' בן ציון אלפס מפיו של ר' יחזקאל לנדא עצמו, וזה לשונו:⁸

וכן הכרתי את הגאון ר' יחזקאל לנדא זצ"ל, אב"ד דוילנא, שכאשר נעשה חתן הביא אותו מחותנו בשבת לפני הגר"א שיברך אותו, והגר"א ז"ל ישב בסעודה שניה של השבת ואכל את הקוגל, והחתן היה מלובש בשטריימיל, ורצה הגאון להניח ידיו על ראש החתן לברכו, ונסוג החתן לאחוריו שלא ישמין הגאון את השטריימיל בידי השמינות מהפשטידא, והניח הגר"א ידו אחת על השטריימיל וברכו. והאריך ימים (ר' יחזקאל לנדא נפטר בגיל תשעים ואחד), ולמד עד סוף יומו האחרון בלי משקפים, והצטער ר' יחזקאל לנדא כל ימיו על קטנות המוח שלו שהוקיר את השטריימיל יותר מידי של הגר"א.

וכך מגלגול סיפור זה נוצר ה"איסור" לברך את הבנים ביותר מיד אחת, ונתווספה עליו האזהרה שלא לעשות כן מטעמים שבסוד.

פרופ' דניאל שפרבר
נשיא המכון הגבוה לתורה

⁶ תורה תמימה במדבר ו: כג, אות קלא.

⁷ סידור עליות אליהו, מכון מעדני אשר תשנ"ט, עמ' 245; סידור אזור אליבו, בעריכת ר' יהושע כהן, כרם אליהו, ירושלים תשנ"ה, עמ' קעג.

⁸ מעשה אלפס, בני ברק תשל"ה, עמ' ט.